

CEVA DESPRE PROVENIENȚA ȘI ARTA VECHILOR NOASTRE ARGINTĂRII

Cunoaștem din diferite documente rostul economic al Sașilor la noi. Înaintea secolului XVI îi găsim mai mult pentru negoțul de materii prime sau ca intermediari ai mărfurilor fabricate de alții ¹⁾. Mai târziu însă îi găsim pe ei ca fabricanți de postavuri, meșteri argintari, turnători de clopote, fabricanți de arme etc. ²⁾.

Una din meseriile cele mai rentabile și mai distinse, argintăria, n'a fost neglijată de ei, mai cu seamă din cauza debușeului ce găseau la noi și pe care căutau să-l acapareze în întregime. Se pare însă că această meserie era motivată mai mult de *cerere*, decât datorită unei moșteniri *saxone*, căci nu vedem nimic caracteristic și tradițional în argintăria lor. Nici abilitatea profesiei nu o aveau la început ³⁾. În vremea lui Neagoe-Voevod nu se pricepeau să lucreze după comandă ⁴⁾; în orice caz lucrul lor eră departe de argintăria gotico-bizantină cu care eră obicinuit Neagoe și din care ni s'a mai păstrat ceva grație mănăstirilor Bistrița și Tismana ⁵⁾. Lucrul lor varia după curențele străine pe cari căutau să le satisfacă cât puteau mai bine. Și acele curențe nici ne veniau prin ei, căci în aceeași vreme găsim același fel de lucru la noi, în Peninsula Balcanică și deabia mai târziu în Ungaria. Comunitatea noastră de stil cu Peninsula Balcanică nu se poate explica prin colonia de Sași ferari și argintari dela Kiprovaț (Bulgaria), Ianevo și Novo-Brdo (Serbia), căci aceste asemănări existau înainte de sec. XV mai probabil al XVI, data emigrării lor ⁶⁾.

Astfel este de ajuns să comparăm ornamentația de pe scaunul lui Xrel din mănăstirea Rila ⁷⁾ sau vechea poartă a aceleiași mănăstiri ⁸⁾ cu ușa dela Cotmeana ⁹⁾ și ornamentația dela mănăstirile noastre Cozia ¹⁰⁾, Bistrița ¹¹⁾ și Curtea-de-Argeș ¹²⁾, ca să ajungem la concluzia logică că arta noastră venia dela Sud.

Există o mare asemănare însă între arta decorativă bizantină din sec. XII – XV și arta lombardă. Dar arta lombardă, după cum se știe, este născută din arta decorativă bizantină și tradiția de construcție romană, așa că ea este în realitate continuatoarea artei bizantine. Chiar artei lombarde datorăm continuarea și înflorirea artei bizantine balcanice, în special a celei din Serbia de prin sec. XIV și XV, când vitalitatea artei bizantine scăzuse. Artă lombardă își plătiă la rândul ei împrumutul prin intermediul Ragusanilor exploatare exclusivă ai Peninsulei Balcanice. Numai grație unei judecăți superficiale s'a crezut și se mai crede încă că ornamentația geometrică din secolul X – XIV din Peninsula Balcanică s'ar datorî artei arabe, pe când în realitate ea este o derivare a artei romane, de oarece aceste elemente decorative existau în vremea decadenței acestei arte mai cu seamă la mosaicuri, de unde a moștenit-o arta bizantină. De altfel nici tehnica și nici principiul mecanic al compoziției nu este același ca la decorațiunea arabă.

Raguzanii pătrunseseră de mult în Peninsula Balcanică de oare ce încă de pe vremea Asanilor aveau foarte însemnate privilegii ¹⁴⁾. Caracteristic este că în aceeași vreme cu privilegiile acordate lor, Asan II făcea mari sacrificii pentru nenumăratele biserici și mănăstiri dela Târnova, Muntele Atos și muntele Vitoș – un fel de al doilea „Sfânt Munte” ¹⁵⁾.

Din anul 1343 ¹⁶⁾ se păstrează o icoană dăruită de Ioan Alexandru Asan bisericii Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Mesembria, care are o aureolă de o isbitoare asemănare cu o aureolă de proveniență necunoscută aflătoare în Muzeul nostru de antichități (pag. 30) ¹⁷⁾.

De altfel la concluzia că influența artistică italiană venia pe la Sud, la noi, după ce împrumută sau lăsa câte ceva în drum, a ajuns și

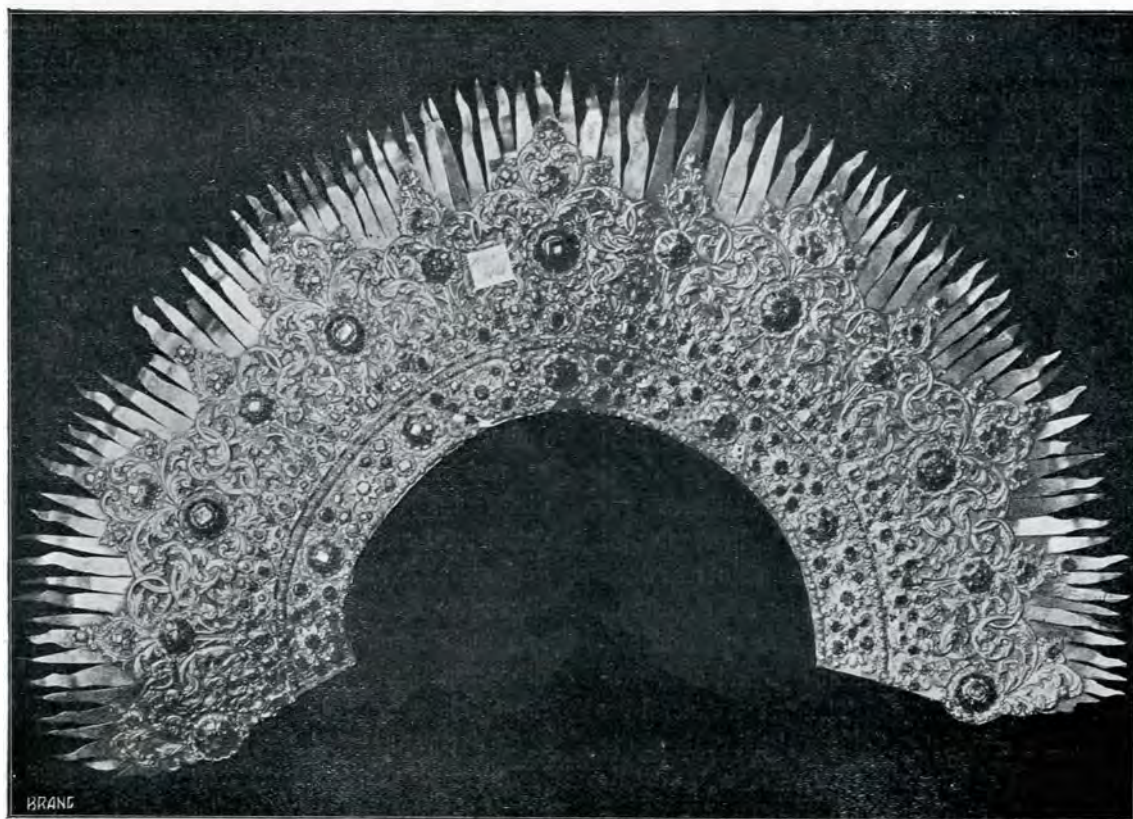
bizantinistul rus Kondakof, care, în monografia sa asupra imaginii lui Crist spune că *icoanele* rusești cu această imagine sunt datorite influenței venite din Italia, nu pe drumul comercial maritim, ci prin țările dunărene ¹⁸).

Și dacă cercetăm ornamentația vechilor noastre cărți bisericești, vedem că ornamentația din sec. XV și XVI o găsim ceva mai târziu în părțile rusești, imediat vecine nouă ¹⁹). Deci cazul cu imaginea lui Crist se repetă și în alte direcții.

Dar toate exemplele pomenite până acum se referă la o epocă mai îndepărtată, așa că s'ar

iar religiunea ortodoxă era tolerată în Stat, decorațiunea interioară și obiectele mărunte de cult, cari circulau pe cale comercială, au continuat să trăiască. Ba chiar sufletul creștinilor jicnit prin interzicerea monumentalității a găsit o compensare în bogăția excesivă a interiorurilor ²⁰).

Biserici pe jumătate bagate în pământ, sărăcicioase și fără nici o însemnătate artistică în afară, desfășoară în interior o bogăție de sculptură la catapetezme, scaune arhieresti, iconostase, amvoane, cum nu găsim la noi. La ei ca și la noi însă stilul este același. Așa, este multă ase-

Aureolă de icoană (de proveniență necunoscută) dela Muzeul de antichități din București.

putea obiecta că pentru vremurile mai noi, când Sașii din Ardeal s'au întărit, iar stăpânirile balcanice au fost înlocuite cu dominațiunea unui popor asiatic, stilul și direcția influențelor s'au schimbat.

Cu tot caracterul asiatic al dominatorilor însă, de pe urma interzicerii creștinilor de a înălța crucea mai sus ca semiluna, numai arhitectura monumentală a perdat.

Din cauză că stăpânitorii erau de altă religie și aduceau cu ei așa de puțină tradiție artistică, încât ei au fost stăpâniți de arta creștină,

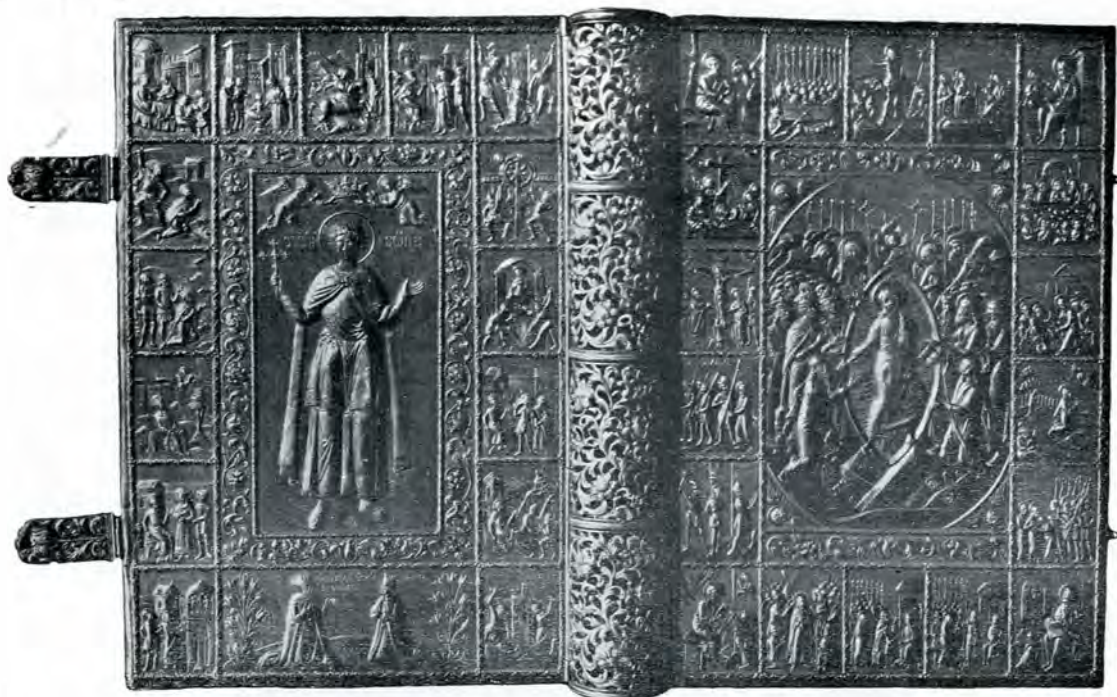
mănare de stil și mai cu seamă de formă între ușa împărătească a tâmpiei dela biserica Filipeștii-de-Pădure ²) și ușa unei biserici din Arbănași ²²). În afară de acest exemplu tipic avem mobilierul interior al bisericilor: Rila ²³) (părțile mai noi), Sf. Maria din Filipopoli ²⁴), Sf. Maria din Stanimaca ²⁵), Sfeti Nedelea din Filipopoli ²⁶), toate în stil renaissance, cărora le găsim echivalentul la noi în mobilierul din epoca lui Brâncoveanu și imediat următoare lui. Dar dacă Sașii nu au avut împrejurările favorabile de dominațiune în mare, de grandiositate,

în aspirațiuni și afaceri, ale altor așezări comerciale, ca să poată și ei da o formă personală de cultură, cum a dat spre exemplu Veneția, în schimb, ca oameni metodici și minuțioși, au ajuns cu vremea să stăpânească așa de bine meșteșugul *altora*, încât isbutesc să acapareze piața meseriilor noastre și în special a argintăriei. Zic meșteșugul *altora*, căci vedem o strânsă legătură între ornamentația pictată și sculptată dela biserica Stavropoleos, sculpturile în piatră dela biserica Sf. Ioan cel Nou ²⁷⁾ și ornamentația ciseletă pe evangheliile, icoanele și crucile din această epocă ²⁸⁾, toate în stil „renaissance“, care,

seamă cu a sasului George Mai, încât la început, când nu știam numele argintarului italian, le atribuiam meșterului sas mai sus pomenit. Apoi încă o probă care denotă în acelaș timp și priceperea lui Brâncoveanu este că până la el numele argintarilor sași erau pomenite cu dojană pentru lucrul rău executat ³¹⁾, pe când numele argintarului, care imită perfect lucrul de Italia, George Mai, este pomenit cu laudă.

Și nu eră numai el care lucră pentru Voevodul român. Pe argintăria rămasă dela Brâncoveanu observăm și inițialele altor meșteri ³²⁾, însă lucrul lor este vădit inferior, iar unul din

Legătură de evanghelie lucrată de argintarul sas George Mai (1707), azi la Muzeul de anticități din București.

cum se știe, nu aparține Sașilor și pe care stil îl găsim la mobilierul și obiectele mărunte ale bisericilor bulgare și sârbești ²⁹⁾ din sec. XVII și XVIII.

Iar o probă convingătoare că idealul argintarilor sași eră imitația cât mai servilă a orfveriei care ne venia din Italia sau din părțile ce cad în sfera ei de influență, este faptul că ornamentația unei aureole (pag. 30) și a unei mâini de aur și argint aurit, lucrate de italianul Gerolamo Campagnani ³⁰⁾, seamănă așa de mult cu argintăria meșterilor dela Brașov și mai cu

ei îl dedea așa de rău de „sminteală“ pe Brâncoveanu, în cât eră nevoe să se apuce George Mai să le lucreze de iznoavă ³³⁾.

El lucră foarte bine și pe placul ³⁴⁾ lui Brâncoveanu; numai cu „zăbava“ îl cam necăja pe grăbitul Voevod, cu toate că îi spunea bietul maestru că „lucrul bun tot cu zăbavă se face“ ³⁵⁾. Deci atențiunea aceasta neobișnuită nu se datoră decât faptului că lucră *ireproșabil, pe placul* lui Brâncoveanu, care eră și gustul epocii, după cum se vede din celelalte manifestări artistice, pictură decorativă, sculptură etc.

Apoi George Mai a fost singurul în stare să ciseleze corect, cu mișcări naturale și anatomie exactă, diferite scene religioase (pag. 32).

Dacă aruncăm o privire retrospectivă asupra argintăriei noastre ³⁶⁾, observăm că din epoca lui Neagoe Voevod, deabia în timpul lui Brâncoveanu, prin lucrul lui George Mai, argintăria revendică serioase calități artistice, pe când în vremea scursă între aceste epoci nu avem decât grosolane imitațiuni ale decadenței argintăriei bizantine, care a trăit multă vreme prin meșterii greci din Peninsula Balcanică. Meșterul George Mai trebuie să aibă multe obiecte în țară, căci numai într-o scrisoare a lui Brâncoveanu se vorbește de o evanghelie, o cădelniță, o tipsie de anafură și mai multe candelă ³⁷⁾, iar în alte scrisori, multe la număr, se vorbește de mai multe „ar-

ginturi” ³⁸⁾. Și mai lucră și la alții aici în țară. O iconiță a Maicei Domnului cu pruncul în brațe admirabil ciseleți, încadrată cu o friză de ornamentație vegetală, caracteristică epocii, dăruită de un „Matei Popescu și fiul său Constantin” Mănăstirii Dintr'un lemn, poartă inițialele lui George Mai (pag. 32).

Cea mai bună lucrare a lui însă este evanghelia legată în anul 1707, după comanda lui Brâncoveanu, pentru mănăstirea Sf. Gheorghe Nou și pe care se observă foarte bine inițialele G. M. (pag. 31). O cercetare amănunțită a argintăriei noastre ar da poate la iveală și alte obiecte rămase dela el ³⁹⁾, cari, împreună cu știrile ce avem asupra lui din diferite documente, ar putea permite o mică monografie a unuia din cei mai mari argintari orientali ai acelei vremi.

SP. CEGĂNEANU

Iconiță a Maicei Domnului lucrată de argintarul sas George Mai, la Muzeul de antichități din București.

1) I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Tărilor Românești cu Brașovul, vol. I.

Acelaș, Documente moldevenești din sec. XV și XVI în Archivul Brașovului. (Cf. mai cu seamă No. X și XI.

2) N. Iorga, Brașovul și Românii: scrisori și lămuriri. A se vedea mai cu seamă lămuririle din cap. VII, IX, XI, XII.

3) De altfel nici în alte meserii nu puteau concura cu obiectele similare venite de aiurea. Pentru postav,

a se vedea: N. Iorga, Brașovul și Românii, p. 55.

4) Hasdeu, Columna lui Traian, 1874, p. 129.

Din acest document reiese că în afară de meșteri țigani, la curtea lui Neagoe Vodă se aflau meșteri cari puteau lucra mult mai bine.

5) Aflătoare astăzi în colecția Muzeului de antichități. Asupra lor vezi: Sp. Cegăneanu, Obiecte bisericești, studiate și descrise, No. II, IV, V, VI, VII, VIII,

6) În Bosnia sunt veniți încă din sec. XIV.

Pentru Serbia documentele îi pomenesc din vremea

lui Ștefan Uroș până în sec. XV, iar în Bulgaria în satul Kiprovaț, unde se crede că au venit dela noi. Ei dispar în restul populației încă dela jumătatea secolului XVII, lăsând amintirea lor de ferari și argintari în numirea a două sate vecine. Meseria s'a continuat însă, căci mănăstirea Tismana are un chivot făcut la 1671 de „meșterii zlatari Iacov i Marco ot Chiprovac“, care par mai curând italieni. A. Ștefulescu, Monast. Tismana, p. 108. Aceeaș meserie o aveau cei din Serbia (lireček, Istoriata na Bălgarite, p. 507–508). Stilul architectural și decorativ din acea epocă însă nu ne arată nimic german, ceea ce ne probează că acei Sași erau simpli meseriași.

7) Buletinul Societății arheologice bulgare, an. I, p. 95. Hrel a murit în anul 1345. (lireček, Istoriata na Bălgarite, p. 389.

8) Acelaș Buletin, planșa No. 4.

9) Sp. Cegăneanu, Obiecte bisericești etc. No. XXXI.

10) P. Antonescu, Monastirea Cozia.

11) Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, an. III, p. 45.

12) Tocilescu, Biserica episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeș.

13) Étude sur l'Architecture Lombarde et sur les origines de l'Architecture Romano-Byzantine par T. de Dartein.

14) Pacea care a domnit în părțile bulgărești în vremea lui Assan II repede a ridicat negoțul Ragusanilor, cari, puțin, câte puțin au luat în mâinile lor întreg negoțul interior al Peninsulei Balcanice. Asan le-a dat mari privilegii, în baza cărora ei puteau fără împiedecare să circule, să vândă și să cumpere ca „cei mai adevărați și iubitori oaspeți ai domniei mele“. Și încă multă vreme Ragusani ș'au amintit de „adevărata amiciție a mult proslăvitului“ țar Ioan Asan: lireček, Istoriata na Bălgarite, p. 336.

15) lireček, Istoriata na Bălgarite, p. 336–337.

16) Sofia: Muzeul de antichități, sala pinacotecei.

17) Sala No. 3 a secțiunii eclesiastice, a Muzeului nostru de antichități, vitrina mică.

18) Cartea aceasta nu am avut-o încă. Informația mi-a dat-o d-l Rostowzew, profesor la Universitatea din Petersburg, cu ocazia vizitării Muzeului nostru de antichități.

19) Stasof, L'ornement slave et oriental.

20) P. Koicof, Sculptura în lemn în Bulgaria, p. 81, în Buletinul Societății arh. bulgare, an. I.

21) Din publicațiile Soc. „Arta Românească: No. 1: Biserica din Filipeștii-de-Pădure, p. 31.

22) Buletinul Societății arheologice bulgare, anul I, pag. 98.

23) Acelaș, planșele VI, VII și p. 89.

24) Acelaș, pagina 90, planșa XI, XII, pagina 81 planșa X.

25) Acelaș, planșa XIV.

26) Acelaș, p. 94.

27) Dăruită cu ocazia construirii Casei de Depuneri. Sculptura în piatră se află la Muzeul nostru de antichități.

28) Vezi colecția Muzeului de antichități, secția eclesiastică.

29) Între altele, Muzeul din Belgrad posedă o paftă de argint al cărei centru are ornamentație identică cu evanghelia dăruită de Brâncoveanu mănăstirii Hurezi în anul 1698.

30) Muzeul de antichități, vitrină mică specială.

31) Documentul dela Neagoe pomenit mai sus, în nota 4.

32) Pe obiectele din Muzeul nostru de antichități sunt încă alte patru feluri de inițiale.

33) N. Iorga, Brașovul și Români, p. 35.

34) N. Iorga, Brașovul și Români, p. 101.

35) Acelaș, p. 102–103.

36) Colecția Muzeului de antichități, de și nu tocmai numeroasă, totuși reprezintă suficient toate epocile.

37) Iorga, Brașovul și Români, p. 102–103.

38) Publicate în N. Iorga, Brașovul și Români, p.p. 69, 87, 98, 101, 102, 103, 104.

39) Chiar la unele argintării aflătoare în Muzeul de antichități recunoaștem factura lui.